

DOI: 10.7251/GFP2616035J

UDC: 341.231.14:616-089.856

Originalni naučni rad

Datum prijema rada:
20. mart 2026.

Datum prihvatanja rada:
2. jun 2026.

Prinudna sterilizacija – novo krivično delo u svetlu međunarodnih standarda

Abstract: Posebno težak oblik narušavanja ljudskih prava koji u poslednje vreme dobija na značaju u međunarodnom pravu, kao i u nacionalnom krivičnom pravu predstavlja rodno zasnovano nasilje. Upravo kao jedan specifičan oblik ispoljavanja ovog nasilja predstavlja prinudna sterilizacija. Na temelju evropskih međunarodnih standarda savremeno krivično pravo pojedinih država u regionu predviđa odgovornost i kažnjivost za prinudnu sterilizaciju za razliku od prava u Republici Srbiji. U radu se sa aspekta pravne teorije, međunarodnih standarda i normi komparativnog krivičnog zakonodavstva analizira pojam, elementi, sadržina, karakteristike, te oblici ispoljavanja ove inkriminacije, sa ciljem da pomogne zakonodavcu u pravcu nje-
nog uvođenja u pravni sistem u Republici Srbiji.

Key words: međunarodni standardi, krivično delo, prinuda, sterilizacija, odgovornost, kazna.

1. UVOD

Za efikasno sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja, posebno njegova dva pojavna oblika: a) nasilja nad ženama i b) nasilja u porodici, na evropskom kontinentu je naročito značajna Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹ (Istanbul, 2011.). Ovo tim pre što je Republika Srbija članica ove najbrojnije evropske regionalne međunarodne organizacije. U osnovi ove Konvencije Saveta Evrope nalazi se niz univerzalnih ili regionalnih međunarodnih dokumenata kao što su:

Kao specifičan oblik ispoljavanja rodno zasnovanog nasilja prema Konvenciji Saveta Evrope (koju je potpisala i ratifikovala Republika Srbija) smatra se², između ostalih, delo pod nazivom: "Prinudni abortus i prinudna sterilizacija" (član 39.). Radi se o inkriminaciji koja predstavlja samo poseban, osobeni oblik teške telesne povrede, odnosno teškog ili trajnog narušavanja telesnog integriteta (u sferi polnog/seksualnog zdravlja),

Dragan Jovašević

Redovni profesor Univerziteta u Nišu u penziji, Republika Srbija, jovashana@ptt.rs, <https://orcid.org/0000-0003-1136-5980>

¹ Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori br. 12/2013.

² Čović, A. (2013) Značaj ratifikacije Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Strani pravni život br.3, 279-292.

sa posebnim ciljem (namerom, svrhom) – da se onemogućí fertilitet (odnosno reprodukcija, razmnožavanje) kod ljudi, u konkretnom slučaju kod žrtve.

Ovakav sadržaj inkriminacije prinudna sterilizacija, odnosno njeno poreklo, ukazuje na njenu višestruku pravnu prirodu kao: a) međunarodnog krivičnog dela koje svoj izvor, utemeljenje nalazi u međunarodnim dokumentima, b) krivičnog dela u okviru “krvnih delikata” jer se njime prouzrokuje narušavanje telesnog integriteta, c) polnog ili seksualnog krivičnog dela s obzirom da je upravljeno na onemogućavanje ljudske reprodukcije delovanjem na polne organe i d) krivičnog dela protiv zdravlja ljudi s obzirom na činjenicu da je usmereno na polno (reproduktivno) zdravlje čoveka, primarno žene.

2. MEĐUNARODNI STANDARDI INKRIMINACIJE PRINUDNA STERILIZACIJA

2.1. Pojam i sadržina dela prinudna sterilizacija

Krivično delo pod nazivom: “Prinudna sterilizacija” ili “prinuda na sterilizaciju” danas još uvek ne poznaje krivičnopravni sistem Republike Srbije, iako se radi o inkriminaciji koja polagano poslednjih godina, postepeno dobija “pravo građanstva” u evropskom krivičnom zakonodavstvu. U osnovi ove inkriminacije se takođe nalaze relevantni evropski standardi. Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u petom delu pod nazivom: “Materijalno krivično pravo” predviđa više krivičnih dela rodno zasnovanog nasilja (sa sadržinom, karakteristikama, elementima bića) dajući time putokaz nacionalnim krivičnim zakonodavstvima u cilju inkriminacije pojedinih nedozvoljenih, protivpravnih ponašanja ove vrste, prirode ili karaktera.

Konvencija (član 3.) je izričito definisala osnovne pojmove koji su obuhvaćeni sadržinom krivičnih dela rodno zasnovanog nasilja. Kao “rodno zasnovano nasilje nad ženama” (tačka d.) označava se nasilje, koje je usmereno protiv žene samo zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmerno pogađa žene. Pri tome “rod” (tačka c.) označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute, koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce. U tom smislu kao “žrtva” (tačka e.) se javlja svako fizičko lice koje je izloženo ponašanju u okviru nasilja u porodici ili nasilja nad ženama. Pri tome pojam “žena” (tačka f.) uključuje devojke ispod 18 godina života.

Konvencija (član 3.) definiše sadržinu najznačajnijih oblika ispoljavanja krivičnih dela rodno zasnovanog nasilja, među kojima se nalazi: “nasilje nad ženama” (tačka a.). Ono je definisano kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno, finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu³.

Prema slovu ovog međunarodnog dokumenta kao krivična dela rodno zasnovanog nasilja smatraju se⁴: a) psihičko nasilje (član 33.), b) proganjanje (član 34.), c) fizičko nasilje (član 35.), d) seksualno nasilje, uključujući silovanje (član 36.), e) prinudni brak (član

³ Gasmi, G. (2014) Nova Konvencija Saveta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja – značaj ustanovljenja evropskih pravnih standarda. Strani pravni život br.2, 37-56.

⁴ Kovaček Stanić, G, i Samardžić, S. (2014) Novine koje donosi Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu br. 2, 93-115.

37.), f) genitalno sakaćenje žena (član 38.), g) prinudni abortus i prinudna sterilizacija (član 39.) i h) seksualno uznemiravanje (član 40.).

“Prinudni abortus i prinudna sterilizacija” (član 39.) predstavljaju krivično delo koje predviđa po prvi put Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011.) u petom delu pod nazivom: “Materijalno krivično pravo”. Ovo se delo sastoji u preduzimanju sa umišljajem sledećih delatnosti: a) abortus žene bez njenog prethodnog i informativnog pristanka i b) operacija u svrhu ili uz ishod onemogućavanja prirodne reprodukcije kod žene bez njenog informativnog pristanka ili razumevanja procedure⁵.

Prisilni abortus (pobačaj) i prisilna sterilizacija⁶ (član 39.) u evropskoj Konvenciji kriminalizuju određena namerna, umišljajna krivična dela koja se primarno odnose na prirodnu reproduktivnu sposobnost žene. Ovakav sadržaj odredbe ukazuje da se njome krši princip rodne neutralnosti ovog krivičnog dela, budući da se njome definiše delo prisilnog pobačaja učinjenog nad ženom ili devojčicom. Na ovom su mestu inkriminisana dva nedozvoljena, protivpravna, zabranjena ponašanja. To su:

- a) prisilni abortus (pobačaj) i
- b) prisilna sterilizacija.

Najčešće se radi o namernom prekidu trudnoće bez prethodnog i informisanog pristanka žrtve. U tom smislu prekid trudnoće obuhvata bilo koji od različitih postupaka koji rezultiraju izbacivanjem svih proizvoda začeca (ploda čoveka) iz tela bremenite žene. Da bi predstavljao kažnjivu radnju, abortus je morao biti izvršen bez potpunog i prethodnog i informisanog pristanka žrtve.

S druge strane, Konvencija Saveta Evrope na ovom mestu utvrđuje krivično delo prisilne sterilizacije žena i devojčica. Ovo krivično delo je izvršeno ako se sprovede postupak koji ima za cilj ili efekat prekidanje sposobnosti za prirodnu reprodukciju žene ili devojčice i ako se vrši bez njenog prethodnog i informisanog pristanka. Termin sterilizacija odnosi se na bilo koji postupak koji rezultira gubitkom sposobnosti za prirodnu reprodukciju.

Za postojanje ove inkriminacije potrebno je da je sterilizacija sprovedena bez prethodnog, potpunog i informisanog pristanka žrtve⁷. Ovo obuhvata svaki oblik sterilizacije koji se sprovodi bez potpuno informisane odluke žrtve u skladu sa standardima koji su utvrđeni u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u vezi sa primenom biologije i medicine kao što je Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (ETS br. 164). Navedena Konvencija nema za cilj da kriminalizuje bilo koji oblik medicinske intervencije ili hirurške procedure koja se sprovodi, na primer, u svrhu pomoći ženi da spase svoj život ili pomoći ženi koja nema sposobnost sa ciljem davanja svoga pristanka. Umesto toga, cilj je ove odredbe je da naglasi važnost poštovanja reproduktivnih prava žena tako što im se omogućava da slobodno odlučuju o broju i vremenu rađanja svoje dece i tako što im se obezbeđuje pristup odgovarajućim informacijama o prirodnoj reprodukciji i planiranju porodice.

⁵ Ilić, I. (2015) Forced sterilization as a violation of Article 3 and Article 8 of the European Convention. *Facta universitatis. Law and Politics* br. 2, 187-200.

⁶ Štimac Radin, H. (2014) Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i pojašnjavajuće Izvješće. Ured za ravnopravnost spolova. Zagreb, 68-73.

⁷ Čović, A. (2013) Značaj ratifikacije Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. *Strani pravni život* br.3, 279-292.

Pored neposrednog preduzimanja neke od nabrojanih protivpravnih delatnosti u smislu radnje izvršenja krivičnih dela rodno zasnovanog nasilja, Konvencija Saveta Evrope (član 41.) omogućava pravni temelj da se kao samostalne inkriminacije predvide⁸: a) oblici saučesništva kao što su umišljajno pomaganje i podstrekavanje i b) pokušaj (u smislu umišljajnog započinjanja izvršenja dela, bez prouzrokovanja posledice).

Konačno, Konvencija izričito (član 42.) smatra neprihvatljivim (dakle, pravno irelevantnim) bilo kakva opravdanja za krivična dela, uključujući dela koja su učinjena u ime takozvane "časti". U tom smislu od nacionalnih država članica Saveta Evrope se zahteva da svojim nacionalnim zakonodavstvom obezbede da se u krivičnim postupcima, koji su pokrenuti za bilo koje krivično delo rodno zasnovanog nasilja kultura, običaji, religija, tradicija ili takozvana "čast" ne smatraju opravdanjem za njihovo izvršenje. Tu posebno spadaju tvrdnje da je žrtva prekršila kulturne, verske, društvene ili tradicionalne norme ili običaje prikladnog ponašanja. Posebno je isključeno umanjivanje stepena krivične odgovornosti, pa time i kažnjivosti za lice koje nagovara (podstiče, podstrekava) dete da učini bilo koje od navedenih krivičnih dela⁹.

Sva krivična dela rodno zasnovanog nasilja koja su utvrđena na osnovu Konvencije važe nezavisno od prirode odnosa između žrtve i učinioca (član 43.). S druge strane, za postojanje ovih krivičnih dela (član 44.), shodno nacionalnom krivičnom zakonodavstvu, se zahteva da su izvršena: a) na njihovoj teritoriji, b) na brodu koji plovi pod njihovom zastavom (princip zastave broda), c) u avionu registrovanom prema njihovom zakonu (princip registracije vazduhoplova), d) od strane njihovog državljanina i e) od strane lica, koje ima stalno boravište na njihovoj teritoriji.

Pored toga, nadležnost domaćeg krivičnog zakonodavstva se zasniva nad svakim krivičnim delom koje je utvrđeno na osnovu Konvencije ako su ispunjena dva uslova da je delo učinjeno: a) nad domaćim državljaninom ili b) nad licem koje ima stalno boravište na domaćoj teritoriji. Ova je nadležnost takođe uspostavljena i u slučajevima u kojima se navodni učinilac krivičnog dela nalazi na njihovoj teritoriji, a one ga ne isporučuju drugoj članici samo po osnovu njenog, odnosno njegovog državljanstva.

2.2. Sistem sankcija za delo prinudna sterilizacija

Konvencija Saveta Evrope (član 45.) pod nazivom: "Sankcije i mere" propisuje za učinioce svih krivičnih dela rodno zasnovanog nasilja, pa time i za delo prinudna sterilizacija, sankcije, koje su delotvorne, srazmerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih dela, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost. Te sankcije obuhvataju, prema potrebi, lišavanje slobode, što može dovesti do ekstradicije. U slučaju da je učiniocu nekog od navedenih krivičnih dela (član 48, stav 2.) izrečena novčana kazna, tada su nadležni sudovi u obavezi da pri određivanju njenog maksimalnog iznosa (u granicama zakonom propisanog minimuma, odnosno maksimuma) vode računa o sposobnosti učinioca (osuđenog lica) da ispuni svoje finansijske obaveze prema žrtvi.

⁸ Petrić, N., Husić, S., i Šiljak, I. (2018) Priručnik za praćenje primjene Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije). Fondacija Udružene žene. Banja Luka, 85-98.

⁹ Kovaček Stanić, G., i Samardžić, S. (2014) Novine koje donosi Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu br. 2, 93-115.

Pored kazne zatvora (u različitom trajanju), učiniocima ovih dela se mogu izreći još dve alternativno propisane sankcije (koje odgovaraju merama bezbednosti u krivičnom pravu Republike Srbije). To su: a) praćenje, odnosno nadzor osuđenih lica i b) ukidanje prava na roditeljstvo, ukoliko se princip najboljeg interesa za dete ne može garantovati ni na koji drugi način, a što može da obuhvati i bezbednost žrtve.

Prilikom odmeravanja kazne učiniocu nekog od krivičnih dela rodno zasnovanog nasilja nacionalni krivični sudovi su u obavezi da uzmu u obzir sledeće otežavajuće okolnosti (član 46.). Naime, ukoliko ne predstavljaju elemente bića konkretnog krivičnog dela (u osnovnom ili kvalifikovanom obliku ispoljavanja) sud može da ceni kao otežavajuće okolnosti prilikom određivanja kazne sledeće okolnosti kao što su¹⁰: a) krivično delo je učinjeno nad bivšom ili sadašnjom supružnicom ili partnerkom u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom od strane člana porodice ili lica, koje živi zajedno sa žrtvom, odnosno lica, koje je zloupotrebilo svoj autoritet, b) ponovljeno krivično delo, odnosno srodno delo, c) krivično delo učinjeno nad licem, koje je postalo ugroženo usled određenih okolnosti, d) krivično delo učinjeno nad detetom ili u prisustvu deteta, e) krivično delo učinjeno od strane dva ili više udruženih lica (u saizvršilaštvu), f) krivično delo kome je prethodilo ili ga je pratilo ekstremno nasilje, g) krivično delo učinjeno uz upotrebu (hladnog ili vatrenog) oružja ili uz pretnju oružjem, h) krivično delo sa ozbiljnim fizičkim, odnosno psihičkim posledicama za žrtvu i i) da je učinilac prethodno osuđivan za krivična dela slične prirode (tzv. "specijalni povratnik").

Konvencija preporučuje državama (član 58.) da za krivična dela¹¹: a) seksualno nasilje, uključujući silovanje, b) prinudni brak, c) genitalno sakaćenje žena i d) prinudni abortus i prinudna sterilizacija, zastarelost krivičnog gonjenja, odnosno zastarelost izvršenja izrečene kazne traje dovoljno dugo i srazmerno ozbiljnosti (težini, odnosno opasnosti) krivičnog dela, i da obezbede dovoljno vremena za efikasno pokretanje postupka nakon što žrtva dostigne punoletstvo.

Istovremeno je Konvencija Saveta izričito zabranila proces obaveznog alternativnog razrešenja sporova, odnosno određivanja kazne (član 48.). Naime, od pojedinih država članica Saveta Evrope se zahteva da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i zabrane obavezno alternativno razrešenje sporova, uključujući medijaciju i pomirenje, u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, odnosno nasilja u porodici.

2.3. Prinudna sterilizacija u standardima Evropske unije

Pored navedene Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici sprečavanjem, odnosno suzbijanjem rodno zasnovanog nasilja bavi se još jedan evropski regionalni međunarodni dokumenat. To je Direktiva (EU) 2024/1385 Evropskog parlamenta i Saveta od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹². Ona je doneta sa ciljem da se osigura sveobuhvatan okvir za efikasno sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u celoj Evropskoj uniji.

¹⁰ Štimac Radin, H. (2014) Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i pojašnjavajuće izvješće. Ured za ravnopravnost spolova. Zagreb, 89-96.

¹¹ Ratković, V. (2016) Sprovođenje konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, potreba preduzimanja preventivnih i represivnih mjera. Pravni zbornik br. 2, 69-103.

¹² EUR-lex://data.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj.

Direktiva (član 2.) takođe već na početku određuje pojam nasilja nad ženama i nasilje u porodici kao oblike rodno zasnovanog nasilja. Posle toga se definišu pojedina krivična dela ove vrste, bilo u klasičnom (opštem, konvencionalnom), bilo u savremenom (računarskom) obliku ispoljavanja kriminaliteta nasilja.

Tako „nasilje nad ženama” (tačka a.) označava sve radnje rodno uslovljenog nasilja koje je usmereno protiv žene ili devojčice zato što je žena ili devojčica (zbog svog svojstva) ili koje nerazmerno pogađa žene ili devojčice, koja dovedu do, ili će verovatno dovesti do telesne, seksualne, psihičke ili ekonomske štete ili patnje, uključujući pretnje takvim radnjama, prinudu (prisilu) ili proizvoljno oduzimanje slobode, bez obzira na to događa li se u javnom ili privatnom životu.

Kao krivična dela rodno zasnovanog nasilja ili dela seksualnog iskorišćavanja žena i dece, prema slovu Direktive smatraju se sledeća krivična dela¹³: a) sakaćenje ženskih polnih organa (član 3.), b) prinuda (prisila) na sklapanje braka (član 4.), c) deljenje intimnog ili manipulisanog materijala bez pristanka (član 5.), d) proganjanje - uhođenje na internet (član 6.), e) uznemiravanje na internetu (član 7.) i f) podsticanje na nasilje ili mržnju na internetu (član 8.). Iako se među ovim inkriminacijama nalaze već postojeća krivična dela rodno zasnovanog nasilja shodno rešenju iz Konvencije Saveta Evrope, interesantno je da evropska Direktiva ne poznaje “prinudnu sterilizaciju” kao specifično, zabranjeno, proskribovano i kažnjivo, krivično delo ove prirode.

3. PRINUDNA STERILIZACIJA U ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

U Bosni i Hercegovini čak tri zakona iz oblasti materijalnog krivičnog zakonodavstva predviđaju inkriminaciju pod istovetnim nazivom: “Prinudna/Prisilna sterilizacija”, ali sa različitom sadržinom, oblicima ispoljavanja, te propisanim kaznama za njihove učinioce. Na prvom mestu Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine¹⁴ (KZ FBiH) u glavi šesnaestoj: “Krivična dela protiv života i tela” predviđa krivično delo: “Prinudna sterilizacija” (član 173b.).

Na istovetan način, Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine¹⁵ (KZ BD BiH) u glavi šesnaestoj: “Krivična dela protiv života i tela”¹⁶ predviđa krivično delo: “Prisilna sterilizacija” (član 170b.).

Nešto drugačiju sadržinu predviđa Krivični zakonik Republike Srpske¹⁷ (KZ RS), koji u glavi dvanaestoj: “Krivična dela protiv života i tela” propisuje krivično delo pod nazivom: “Prinudna sterilizacija” (član 134.).

Prema sva tri zakonska teksta sa primenom u Bosni i Hercegovini krivično delo prinudna/prisilna sterilizacija, kojom se štiti telesni integritet drugog lica, predstavlja samo poseban, specijalni oblik ispoljavanja krivičnog dela telesne povrede. Sama se inkrimina-

¹³ Samardžić, S. (2012) Pravni mehanizmi zaštite žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima na nivou Evropske unije i Srbije. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu br. 4, 423-442.

¹⁴ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 75/2017, 31/2023 i 58/2025.

¹⁵ Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine br. 19/2020, 3/2024 i 14/2024.

¹⁶ Petrović, B., Ferhatović, A., i Jovašević, D. (2024) Krivično pravo. Posebni dio. Sarajevo:Pravni fakultet, 41-46.

¹⁷ Službeni glasnik Republike Srpske br. 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023, 9/2024, 105/2024, 14/2025, 19/2025, 31/2025 i 85/2025.

cija sastoji u izvršenju operacije (hirurške intervencije) nad drugim licem u svrhu ili sa posledicom onemogućavanja prirodne reprodukcije bez informisanog pristanka tog lica i razumevanja ovog postupka.

Ovo krivično delo čine sledeći konstitutivni elementi¹⁸:

1) radnja izvršenja dela se sastoji u izvršenju operacije (hirurške intervencije),
 2) radnja izvršenja se preduzima sa određenim ciljem (bez obzira da li je takav cilj u konkretnom slučaju uopšte ostvaren ili nije): a) u svrhu ili sa posledicom onemogućavanja prirodne reprodukcije (KZ FBiH) ili b) u svrhu onemogućavanja prirodne reprodukcije KZ BD BiH i KZ RS) i

3) radnja izvršenja se preduzima na određeni način (protivpravno): a) bez informisanog pristanka drugog lica i njegovog razumevanja ovog postupka (KZ FBiH) ili b) bez pristanka drugog lica kao žrtve (KZ BD BiH i KZ RS).

Prema svim zakonskim rešenjima je za osnovno delo propisana istovetna kazna - kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina.

Za razliku od Krivičnog zakonika Republike Srpske koji predviđa samo jedan teži oblik ispoljavanja krivičnog dela prinudna sterilizacija (stav 2.), koji kvalifikuje svojstvo oštećenog lica, pa se ovo delo vrši prema detetu, za što je propisana kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina, ostala dva krivična zakona sa primenom u Bosni i Hercegovini poznaju po dva teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja, ali koja se međusobno razlikuju po vrsti kvalifikatornih okolnosti, ali sa istom vrstom, odnosno merom propisane kazne.

Prema ovim zakonskim rešenjima prvi teži oblik krivičnog dela prinudna sterilizacija (član 173b, stav 2. Krivičnog zakona Federacije BiH) postoji ako je radnja izvršenja dela preduzeta u sledećim slučajevima¹⁹:

1) iz mržnje (kao posebne vrste niske pobude). Kao krivično delo iz mržnje (član 2, tačka 11.) smatra se svako krivično delo koje je učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, verskog uverenja, nacionalnog ili etničkog porekla, jezika, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica ili

2) prema određenom licu kao oštećenom:

a) detetu – lice koje u vreme izvršenja dela nije navršilo osamnaest godina života (član 2, tačka 12.),

b) članu porodice učinioca. Kao članovi porodice smatraju se (član 2, tačka 15.): bračni partneri ili bivši bračni partneri i njihova deca ili deca svakog od njih, izvanbračni partneri ili bivši izvanbračni partneri i njihova deca ili deca svakog od njih, krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, očuh, maćeha, usvojenik i usvojilac iz odnosa nepotpunog usvojenja, srodnici po tazbini zaključno s drugim stepenom bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, lica koja vezuje odnos starateljstva i hraniteljstva, lica koja žive ili su živela u istom domaćinstvu bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dete ili je dete začeto iako nikada nisu živela u istom domaćinstvu, nezavisno od toga da li učinilac deli ili je delio domaćinstvo sa žrtvom. Životni partner (član 2, tačka 17.) je lice koje s drugim licem suprotnog pola živi u zajednici koja ima trajniji karakter,

¹⁸ Jovašević, D., Mitrović, Lj., i Ikanović, V. (2021) Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske. Banja Luka: Službeni glasnik, 336-337.

¹⁹ Ljubičić, M. (2024) Social management if parenthood forced sterilization of mentally disabled women. Zbornik radova. The right to life and body integrity. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Novi Sad, 505-520.

c) učiniocu bliskom licu. Bliska lica (član 2, tačka 16.) su članovi porodice, te životni partner, bivši životni partner, sadašnji ili bivši partner u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li učinilac deli ili je delio domaćinstvo sa žrtvom. Životni partner (član 2, tačka 17.) je lice koje s drugim licem suprotnog pola živi u zajednici koja ima trajniji karakter ili

d) licu koje je posebno ranjivo zbog teže telesne ili duševne smetnje.

Za ovo je delo propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina.

S druge strane, prvi teži oblik iz člana 170b, stav 2. Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH je nešto uže sadržinski određen, pa on postoji ako je radnja izvršenja osnovnog oblika dela preduzeta:

1) iz mržnje. Mržnja (član 2, tačka 42.) predstavlja pobudu za izvršenje krivičnog dela koja je u celini ili delimično zasnovana na razlikama po osnovu stvarnog ili pretpostavljenog etničkog ili nacionalnog porekla, jezika ili pisma, verskih uverenja, rase, boje kože, pola, polne orijentacije, političkog ili drugog uverenja, socijalnog porekla, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina, ili zbog dovođenja u vezu sa licima koja imaju neku od navedenih različitih osobina ili

2) prema određenom licu kao oštećenom:

a) detetu (licu koje još uvek nije navršilo osamnaest godina života – član 2, tačka 13.) ili

b) članu porodice učinioca. Kao članovi porodice u smislu ovoga zakona (član 2, tačka 26.) smatraju se: bračni i vanbračni partner, njihova deca i deca svakog od njih, bivši bračni i vanbračni partner, njihova deca i deca svakog od njih, krvni srodnik u pravoj liniji, usvojilac i usvojenik, srodnik u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno, srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno, kao i životni partner, odnosno lice koje s drugim licem živi u zajednici koja ima trajniji karakter.

Za ovo je delo propisana istovetna kazna - kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina.

Najteži oblik krivičnog dela prinudna/prisilna sterilizacija (stav 3.) prema oba zakonska rešenja koja uopšte poznaju ovu inkriminaciju predstavlja delo kvalifikovano, iz nehata prouzrokovanom, težom posledicom – nastupanjem smrti drugog lica usled preduzete radnje izvršenja osnovnog oblika dela. Za ovo je delo propisana istovetna kazna – kazna zatvora u trajanju od tri do petnaest godina.

4. PRINUDNA STERILIZACIJA U ZAKONODAVSTVU DRŽAVA REGIONA JUGOISTOČNE EVROPE

Na temelju navedenih međunarodnih standarda koji su sadržani u Konvenciji Saveta Evrope iz 2011.godine inkriminaciju pod nazivom: “prinudna sterilizacija” danas poznaje samo mali broj evropskih krivičnih zakonodavstava. Među njima se, pored Bosne i Hercegovine, nalazi i nedavno novo reformisano krivično zakonodavstvo u regionu jugoistočne Evrope. Naime, ovu inkriminaciju danas poznaju sledeća dva regionalna krivična zakonodavstva:

a) Crne Gore i

b) Severne Makedonije.

4.1. Zakonodavstvo Crne Gore

Krivični zakonik Crne Gore²⁰ u posebnom delu, u glavi četrnaestoj pod nazivom: “Krivična dela protiv života i tela” predviđa krivično delo: “Prinudna sterilizacija” (član 151b.)²¹. Ono se javlja u osnovnom i dva teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja. Kao njegov objekat zaštite javlja se telesni integritet čoveka.

Osnovno delo se sastoji u izvršenju sterilizacije drugog lica u cilju onemogućavanja njegove reprodukcije upotrebom sile ili pretnje. Ovo delo karakterišu tri osnovna konstitutivna elementa bića. To su²²:

1) radnju izvršenja predstavlja bilo koja medicinska (hirurška) delatnost koja je podobna da izvrši sterilizaciju drugog lica,

2) radnja izvršenja se preduzima sa određenom svrhom - u cilju onemogućavanja njegove reprodukcije, pri čemu je irelevantno da li je taj cilj realizovan u konkretnom slučaju i

3) radnja izvršenja se preduzima na poseban, zakonom navedeni “opasni” način: a) upotrebom sile ili b) pretnjom. Sila predstavlja upotreba fizičke, mehaničke ili druge snage jednog lica prema drugome sa ciljem da se on onesposobi za pružanje otpora. Pod silom se smatra i primena hipnoze ili omamljujućih sredstava, s ciljem da se neko lice protiv svoje volje dovede u nesvesno stanje ili onesposobi za otpor (član 142, tačka 14.). S druge strane, blaži, lakši oblik prinude predstavlja pretnja. To je usmena, pismena ili simbolična najava drugom licu u vidu stavljanja u izgled da će mu biti naneto kakvo zlo. Pretnja se javlja u intenzitetu koji je podoban da utiče na odlučivanje pasivnog subjekta, bilo u pogledu donošenja nove odluke ili odluke sa određenom sadržinom.

Izvršilac dela može biti svako lice, dok subjektivnu stranu dela predstavlja umišljaj učinioaca koji obuhvata svest o načinu ili sredstvu izvršenja.

Za ovo je delo propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina.

Ovo se krivično delo javlja u dva teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja. To su:

a) prvi teži oblik dela (stav 2.) predstavlja delo kvalifikovano ličnim svojstvom (uzrastom) žrtve, oštećenog dela. Ono postoji u slučaju preduzimanju radnje izvršenja prema detetu, pri čemu se kao dete smatra lice koje nije navršilo osamnaest godina u vreme izvršenja (član 142, tačka 7.). Za ovo je delo propisana kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina i

b) drugi teži oblik dela (stav 3.) predstavlja delo kvalifikovano težom posledicom. Ono postoji ako je usled preduzimanja radnje izvršenja (odnosno “opasnog” načina ili sredstva) iz nehata (nepažnje) nastupila smrt lica prema kome je delo izvršeno. Za ovo je delo propisana kazna zatvora u trajanju od pet do petnaest godina.

4.2. Zakonodavstvo Severne Makedonije

Krivični zakonik Severne Makedonije²³ u glavi četrnaestoj pod nazivom: “Krivična

²⁰ Službeni list Crne Gore br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021, 145/2021, 110/2023, 123/2024 i 121/2025.

²¹ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, Službeni list Crne Gore broj 121/2025.

²² Ilić, I. (2015) Forced sterilization as a violation of Article 3 and Article 8 of the European Convention. *Facta universitatis. Law and Politics* br. 2, 187-200.

²³ Služben vesnik na Republika Makedonija br. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 87/2007, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014,

dela protiv života i tela” predviđa krivično delo: “Nezakoniti prekid trudnoće i prisilna sterilizacija” (član 129.) - *Противправно прекинување на бременост и присилна стерилизација*. U ovoj su zakonskoj odredbi, kao što i njen naziv kaže, sadržane dve samostalne inkriminacije. To su:

- a) protivpravni prekid trudnoće (st.1-3.) i
- b) prinudna sterilizacija (stav 4.).

Prinudna sterilizacija (stav 4.) se kao krivično delo, za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od tri do deset godina, sastoji u onemogućavanju sposobnosti razmnožavanja ženskog lica bez njenog pristanka, dovođenjem u zabludu ili iskorišćavanjem njenog neznanja, protivno zakonu hirurškim zahvatom ili na drugi način.

Radnju izvršenja dela, kod koga se telesni integritet ženskog lica javlja kao objekat zaštite, predstavlja delatnost onemogućavanja sposobnosti rađanja (razmnožavanja) ženskog lica. Budući da je krivično delo određeno posledičnom dispozicijom, to se kao radnja izvršenja može javiti bilo koja delatnost koja je dovoljna ili podobna da dovede do posledice dela – a to je onemogućavanje sposobnosti (mogućnosti) razmnožavanja (začeca, trudnoće) ženskog lica (koje je izričito definisano kao pasivni subjekt).

Za postojanje dela je potrebno da je radnja izvršenja preduzeta: 1) protivpravno što znači: a) bez (izričitog ili prećutnog, usmenog ili pismenog) pristanka (saglasnosti, prihvatanja) ženskog lica, b) dovođenjem u zabludu ženskog lica (u smislu izazivanja, stvaranja pogrešne ili nepotpune predstave, svesti o određenim činjenicama) ili c) iskorišćavanjem neznanja ženskog lica i 2) na određeni način: a) hirurškim (operativnim) zahvatom ili b) na drugi način.

Teži oblik ovog dela (stav 5.), za koji je propisana kazna zatvora najmanje pet godina, postoji ako je protivpravni prekid sposobnosti razmnožavanja drugog lica: a) izvršen prema maloletnom ženskom licu ili b) prouzrokovao teško telesno narušavanje zdravlja ili smrt ženskog lica.

5. ZAKLJUČAK

Na temelju standarda iz Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (član 39.), odnosno na osnovu rešenja koja su danas poznata u savremenom regionalnom krivičnom zakonodavstvu za očekivati je da se i u Republici Srbiji u predstojećoj reformi (materijalnog i procesnog) krivičnog zakonodavstva koja je najavljena za 2026.godinu izvrši inoviranje više različitih inkriminacija. Radi se, naime, o dve naizgled različite potrebe:

a) da se svim raspoloživim sredstvima, a posebno sistemom krivičnih sankcija uspostavi efikasan mehanizam suzbijanja različitih oblika kriminaliteta, pa time i kriminaliteta u okviru “rodno zasnovanog nasilja” i

b) da se u domaći, interni krivičnopravni sistem efikasno i kvalitetno inkorporišu svi “prihvaćeni” savremeni međunarodni standardi, u prvom redu standardi Saveta Evrope, odnosno Evropske unije.

U skladu sa tim realno je da će očekivana zakonodavna reforma u oblasti krivičnog zakonodavstva u Republici Srbiji u narednom periodu obuhvatiti unošenje više novih inkriminacija ili oblika već postojećih inkriminacija, uz solidan i efikasan propisani kazneni

raspon za njihove učinioce. Među novim inkriminacijama realno je da se u krivičnom zakonodavstvu, u sistemu krivičnih dela protiv života i tela, inkriminišu dva nova, specifična krivična dela iz okvira rodno zasnovanog nasilja. To su: a) ubistvo žene ili devojčice (femicid) i b) prinudna sterilizacija.

U tom cilju ovaj rad treba da doprinese ovim opravdanim potrebama savremene politike suzbijanja kriminaliteta. Shodno tome bi Krivični zakonik Republike Srbije u okviru krivičnih dela protiv života i tela propisano specifično krivično delo pod nazivom: "Prinudna sterilizacija" kao oblik telesne povrede. Radi se o povredi ili narušavanju telesnog integriteta drugog lica (najčešće ženskog pola):

- a) specifičnim delatnostima – vršenjem sterilizacije (hirurškim ili drugim putem),
- b) na određeni način – upotrebom sile (fizičke ili psihičke), pretnje nanošenjem kakvog zla ili zabludom (stvaranjem ili učvršćivanjem pogrešne ili nepotpune predstave, sve sti o pravno relevantnim činjenicama kod žrtve) i
- c) sa određenim ciljem – da se spreči, onemogućí reprodukcija, razmnožavanje (začetak novog ljudskog života) žrtve.

Teže kažnjavanje, na odgovarajući način kao i kod krivičnog dela teške telesne povrede, mi moglo da se propiše vezano za: a) svojstvo žrtve (ako je delo izvršeno prema detetu, maloletnom licu, nemoćnom licu ili članu porodice učinioca) i b) obim ili intenzitet prouzrokovane posledice (ako je prouzrokovano teško narušavanje telesnog integriteta ili prouzrokovana smrt žrtve).

LITERATURA

- Čović, A. (2013) Značaj ratifikacije Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. *Strani pravni život* br.3, 279-292.
- Gasmi, G. (2014) Nova Konvencija Saveta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja – značaj ustanovljenja evropskih pravnih standarda. *Strani pravni život* br.2, 37-56.
- Ilić, I. (2015) Forced sterilization as a violation of Article 3 and Article 8 of the European Convention. *Facta universitatis. Law and Politics* br. 2, 187-200.
- Jovašević, D., Mitrović, Lj., i Ikanović, V. (2021) *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske. Banja Luka: Službeni glasnik.*
- Kovaček Stanić, G, i Samardžić, S. (2014) Novine koje donosi Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu* br. 2, 93-115.
- Ljubičić, M. (2024) Social management if parenthood forced sterilization of mentally disabled women. *Zbornik radova. The right to life and body integrity. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Novi Sad, 505-520.*
- Petrić, N., Husić, S., i Šiljak, I. (2018) Priručnik za praćenje primjene Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije). *Fondacija Udružene žene. Banja Luka.*
- Petrović, B., Ferhatović, A., i Jovašević, D. (2024) *Krivično pravo. Posebni dio. Sarajevo: Pravni fakultet.*
- Ratković, V. (2016) Sprovođenje konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, potreba preduzimanja preventivnih i represivnih mjera. *Pravni zbornik* br. 2, 69-103.
- Samardžić, S. (2012) Pravni mehanizmi zaštite žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima na nivou Evropske unije i Srbije. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* br. 4, 423-442.
- Štimac Radin, H. (2014) Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i pojašnjavajuće izvješće. *Ured za ravnopravnost spolova. Zagreb.*

Pravni propisi

EUR-lex://data.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj.

Služben vesnik na Republika Makedonija br. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 87/2007, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 169/2016, 97/2017, 170/2017, 248/2018, 36/2023, 188/2023, 16/2026 i 17/2026.

Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 75/2017, 31/2023 i 58/2025.

Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine br. 19/2020, 3/2024 i 14/2024.

Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori br. 12/2013.

Službeni glasnik Republike Srpske br. 64/2017, 104/2018, 15/2021, 89/2021, 73/2023, 9/2024, 105/2024, 14/2025, 19/2025, 31/2025 i 85/2025.

Službeni list Crne Gore br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021, 145/2021, 110/2023, 123/2024 i 121/2025.

Službeni list Crne Gore broj 121/2025.

Forced sterilization – a new crime in the light of international standards

Dragan Jovašević L.L.D.

Full professor (retired) University of Niš

Abstract: Gender-based violence is a particularly severe form of violation of people's rights, which has recently gained character in international law, as well as in national criminal law. Administration as one specific form of this violence is represented by forced sterilization. Based on European international standards, the modern criminal law of individual countries in the region foresees responsibility and punishment for forced sterilization, unlike the law in the Republic of Serbia. The paper analyzes the concept, elements, content, characteristics, and forms of this incrimination from the aspects of legal theory, international standards and norms of comparative criminal legislation, with the aim of helping the legislator in the direction of its introduction into the legal system of the Republic of Serbia.

Key words: international standards, crime, coercion, sterilization, responsibility, punishment

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).